

۷/۲) در معنی «الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ» و «الضَّالِّينَ» سه احتمال وجود دارد.

- ۱- «الضَّالِّينَ» گمراهان عادی هستند و «الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ» گمراهان لجوج و یا منافق.
- ۲- «الضَّالِّينَ» مسیحیان گمراه و منظور از «الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ» منحرفان یهودند.
- ۳- «الضَّالِّينَ» به گمراهانی اشاره می‌کند که تنها خود گمراه شده‌اند؛ در حالی که «الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ» کسانی هستند که همراه گمراهند و هم گمراه‌گر.

پیام‌ها

- ۱- (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) در آغاز قرآن و نیز آغاز هر سوره، بیان‌گر آن است که قرآن و مطالب آن جلوه بارز رحمت الهی است.
- ۲- رابطه خداوند با مخلوقات، دائمی و تنگاتنگ است. (رَبِّ الْعَالَمِينَ)
- ۳- ربوبیت (رَبِّ الْعَالَمِينَ)؛ رحمت عامه (الرَّحْمَن) و خاصه (الرَّحِيم) و مالکیت روز قیامت (مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ)، چهار دلیل آشکار برای ستایش الهی است.
- ۴- بامداد (ایک نعبد) گفته‌ای در فرض حق / چاشتگاه خود را مکن در خدمت دونی حقیر
- ۵- جمله‌ی (نَعْبُدُ) هم اشاره به این دارد که نماز به جماعت خوانده شود و هم بیان‌گر این است که مسلمانان همگی برادر و در یک خط هستند.
- ۶- در آیه «اهدنا الصراط المستقیم» هدایت همه‌ی انسان‌ها از خدا خواسته می‌شود؛ زیرا جامعه‌ی امن و بی‌مزاحم تنها با هدایت همگانی و حرکت همه به سوی یک هدف تامین می‌شود و نبودن مزاحم، شرط سالم به مقصد رسیدن است.
- ۷- انسان در تربیت نیازمند الگو می‌باشد. انبیاء، شهداء، صدیقین و صالحان، نمونه‌های زیبای انسانیت‌اند. (صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ)
- ۸- نعمت را خداوند می‌دهد ولی قهر و غضب را خود به وجود می‌آوریم. به همین خاطر، به خدا نسبت داده نشده است. (أَنْعَمْتَ... الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ)

بسم الله الرحمن الرحيم

واژگان

- ۱- اسم: نام - برای اصل آن دو احتمال وجود دارد:
(الف) «وَسَمَ» علامت و نشانه». چه این که اسم هر چیز، نشانه‌ی آن است.
(ب) «سُمُو» برتری و غُلُو»؛ چه این است که اسم هر چیز بر روی آن قرار می‌گیرد.
این احتمال به واقع نزدیک‌تر است؛ زیرا جمع اسم، اسماء است که با این ریشه سازگارتر است.
- ۲- الله: نام مخصوص خداوند و بیان‌گر ذات متعال اوست که همه‌ی صفات کمال را دارا می‌باشد.
- ۳- الحمد: ستایش. «حمد» تنها ستایش با زبان است، ولی «شکر» می‌تواند با عمل نیز باشد. هم‌چنین، «حمد»، تنها در فعلی به کار می‌رود که آگاهانه و با اختیار صورت گرفته باشد.
- ۴- رَبٌّ: به کسی گفته می‌شود که هم مالک و صاحب چیزی است و هم در رشد و پرورش آن نقش دارد.
- ۵- الْعَالَمِينَ: (جمع عالم) همه‌ی مخلوقات.
- ۶- يَوْمَ الدِّينِ (دین): اسم مصدر از دین: فرمان بردن، جزا دادن: روز جزا.
- ۷- صِرَاط: راه روشن، وسیع و همواری که به هیچ طرف انحراف ندارد.
- ۸- الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ: غضب شدگان.
- ۹- الضَّالِّينَ (جمع الضَّالّ؛ ضلالت: انحراف از حق): گمراهان.

نام‌های دیگر این سوره:

برای این سوره بیش از ده نام از ائمه اطهار ذکر شده است که مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از: ۱- فاتحة الكتاب ۲- أم الكتاب ۳- خلاصة القرآن ۴- سبع مثانی.

فضیلت سوره حمد

- ۱- تنها سوره‌ای است که بر هر مسلمانی واجب است، روزانه ده بار آن را در نمازهای شبانه‌روزی بخوانید.

۲- رسول اکرم صلی الله علیه و آله وسلم فرمود: «این سوره، بهترین سوره قرآن کریم است و پاداش تلاوت آن به اندازه‌ی تمام قرآن است».

۳- امام صادق علیه السلام فرمود: «اگر هفتاد مرتبه این سوره را بر مرده‌ای خواندید و زنده شد، تعجب نکنید».

۴- و نیز آن حضرت فرمود: «اسم اعظم الهی در سوره أم‌الکتاب است».

محتوای کلی سوره‌ی حمد:

۱- این سوره از زبان بندگان نازل شده است و به بیان مهم‌ترین محورهای رابطه میان انسان و خدا اشاره می‌کند.

۲- آغاز سوره به انحصار حمد به خدا و دلایل آن می‌پردازد. (آیات ۲-۴)

۳- در ادامه به اعلام انحصار بندگی به خدا و استعانت از او، اختصاص یافته. (آیه ۵)

۴- در پایان به طلب هدایت انسان از خدا برای شناخت و حرکت در راه مستقیم و بیان ویژگی‌های آن اشاره می‌کند. (آیات ۶-۷)

خلاصه تفسیر سوره‌ی حمد:

آیه ۱: (۱/۱) شروع کارها با نام خدا. پرودگار متعال کلام خود را به نام خود آغاز نموده تا به بندگان خود بیاموزد که در کارهای‌شان این ادب را رعایت نمایند این امر موجب خواهد شد همه‌ی اعمال‌شان خدایی شود و هم‌چون خداوند باقی مانده و باطل و ناتمام نماند.

۱/۲ تفاوت معنای رحمان و رحیم. «رحمان» از نام‌های خاص خداوند است. این کلمه به رحمت گسترده و عام خداوند اشاره می‌کند که همه‌ی بندگان - اعم از مؤمن و کافر - را شامل می‌شود. رزاقیت، هدایت تکوینی و... از مصادیق این رحمت است.

«رحیم» نیز بیان‌گر رحمت جاودان و دائمی خداوند است این نوع، رحمت ویژه مؤمنان است و از مصادیق آن، نعمت هدایت تشریعی، ولایت الهی، شفاعت و... است.

شایان ذکر است در زبان فارسی برای این دو کلمه معادلی وجود ندارد و ترجمه‌های ارائه شده تنها برای نزدیکی به ذهن است.

آیه ۲: همه‌ی ستایش‌ها شایسته خداوند است.

حمد برای کسی یا فعلی به کار می‌رود که به کمال رسیده باشد. به همین دلیل، حمد تنها مخصوص خداوند است؛ زیرا اوست که همه‌ی خوبی‌ها را در حد کمال دارد.

آیه ۳: در بند قبل گذشت. (تکرار نشانه اهمیت این دو صفت خداوند است).

آیه ۴: اشاره به معاد کرده و خداوند را صاحب آن روز معرفی می‌کند.

آیه ۵: توحید: پرستش او و یاری خواستن از او.

یک موحد و خداشناس، باید به یگانگی خدا ایمان داشته باشد و از پرستش و دلبستگی به هرچه غیر از اوست، دوری کند، هم چنین باید عبادت خود را مخصوص او کرده و تنها او را مؤثر در عالم بداند و تنها از او یاری جوید.

آیه ۶: مراد از «صراط مستقیم» همان آیین خداپرستی و پایبندی به دستورات الهی است.

شاهد بر این مطلب، آیه ۱۶۱ سوره‌ی انعام است که می‌فرماید:

قُلْ إِنِّي هِدَانِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا قِيمًا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَ مَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ - بگو: «پروردگارم مرا به راه راست هدایت کرده؛ آیینی پابرجا (و ضامن سعادت دین و دنیا)؛ آیین ابراهیم؛ که از آیین‌های خرافی روی برگرداند؛ و از مشرکان نبود».

آیه ۷: (۷/۱) «أنعمت علیهم» انبیا، صدیقین، شهدا و صالحان هستند که از نعمت الهی برخوردارند.

مستند این مطلب آیه ۶۹ سوره نساء است.

وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَ الرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَ الصَّادِقِينَ وَ الشُّهَدَاءِ وَ الصَّالِحِينَ وَ حَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا - و کسی که خدا و پیامبر را اطاعت کند، (در روز رستاخیز)، همنشین کسانی خواهد بود که خدا، نعمت خود را بر آنان تمام کرده؛ از پیامبران و صدیقان و شهدا و صالحان؛ و آن‌ها رفیق‌های خوبی هستند.